

אמר רבי יוחנן: גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש... ורב דימי מנהרדעא אמר: יותר מהשכמת בית המדרש...

אמר רב יהודה אמר רב: גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה...

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: ששה דברים אדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן: הכנסת אורחים, וביקור חולים, ועיון תפלה, והשכמת בית המדרש, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והדן את חברו לכף זכות. [כל אלו נכללו בדברי המשנה: כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחברו. ותלמוד תורה כנגד כולם].

דפים קכז – קכח

רז. האם הדברים דלהלן מותרים בטלטול ובשימוש בשבת?

א. תרומה.

ב. דמאי.

ג. טבל.

ד. מעשר ראשון.

ה. מעשר שני והקדש.

ו. מיני צמחים שאינם ראויים למאכל אדם; מיני תבלינים שונים.

ז. בשר חי ודג חי; בשר תפוח; מים מגולים.

א. תרומה טהורה, אפילו מונחת ביד ישראל – מטלטלים אותה. אבל תרומה טמאה שדינה בשריפה ואינה ראויה לאכילת כהן – אין מטלטלים אותה.

רש"י (קכו:): כתב שתרומה טמאה נאכלת לבהמת כהן ואעפ"כ אסורה בטלטול כי אסור להאכילה לבהמה בשבת, שאין שורפים תרומה וקדשים ביום טוב ובשבת. וכמה ראשונים תמהו על כך וסוברים שתרומה טמאה דינה בשריפה דוקא ואין להאכילה לבהמה אף בחול.

ב. מטלטלים פירות דמאי, שהרי הם ראויים לעניים ולאכסניא [כבית הלל]. ואף הוא עצמו יכול להפקיר נכסיו ולהיות 'עני'.

ג. טבל, אפילו הטבול מדרבנן כגון בדבר הנזרע בעציץ שאינו נקוב – אין מטלטלים אותו. [ואין מפנים אותו אפילו לצורך מצוה, כאורחים ובית המדרש, והוא הדין לשאר דברים המוקצים].
[אף על פי שפירות טבל מוקצים הם, אם עבר ועישר בשבת – הפירות מותרים, ושונה הטבל משאר דברים המוקצים שמתוך שנתקצו בכניסת השבת נתקצו לכל היום. נפקותא נוספת יש בדבר; המניה כלי לקבל טבל, אינו נחשב 'מבטל כלי מהיכנו' כי הטבל מוכן אצל שבת, שאם עבר והפריש מותר. עפ"י גמרא מג].

ד. מעשר ראשון שניטלה תרומתו – ודאי מטלטלים אותו. ושלא ניטלה תרומתו – אין מטלטלים, שהרי הוא טבול לתרומת מעשר.

ניטלה ממנו תרומת מעשר ולא ניטלה תרומה גדולה; אם הקדימו להפרישו בשיבולים – פטור מתרומה גדולה (והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר – ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר) ומותר בטלטול. הקדימו בכרי, שכבר נדגן (ולפי תירוץ אחד בתוס', גם ראה פני הבית. ויש חולקים) – חייב בתרומה גדולה (מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה' לאהרן הכהן), והרי הוא מוקצה.

ה. מעשר שני והקדש שנפדו – מיטלטלים. ואפילו נתן הקרן ולא נתן החומש, אין החומש מעכב הפדיון. לא נפדו כהלכתם, כגון שפדה מעשר על גבי אסימון (– כסף שאין בו צורה, וכרבנן ולא כר' דוסא. תוס'), והקדש שחיללו על גבי קרקע – כאילו לא נפדו ואסורים בטלטול.

ו. מיני צמחים שהם מאכל לבעלי חיים מסוימים – מטלטלים אותם, כגון תורמוס היבש [אבל לא הלח, כי הוא מר ואינו אכיל (כל כך. מאיר)] – שהוא מאכל לעזים (י"ג: לעניים); חצב – מאכל לצביים; חרדל – מאכל ליונים.

רשב"ג מתיר בלוף (= מין קטנית), מפני שהוא מאכל עורבים. וכן שברי זכוכית – מפני שהוא מאכל נעמיות [והואיל וכל ישראל בני מלכים הם, ראויים הם לכך. ואולם זמורות אסורות בטלטול אעפ"י שראויות הן למאכל פילים – אין הפילים מצויים]. ורבי נתן חולק.

לדברי אמיר, לא התיר רשב"ג אלא כשיש לו נעמיות. ורב אשי חולק וסובר שבכל אופן מותר. [ולדבריו, אם יש לו פילים – מטלטל זמורות].

אין הלכה כרשב"ג שהרי הועמד בשיטה ואין הלכה כשיטה (רי"ף). הלכך אין מטלטלים אלא דברים שהם מאכל לבעלי חיים המצויים לבני אדם שבאותו מקום, ואפילו אינם נמצאים אצל אותו אדם – וכרב אשי (ר"ן ושאר פוסקים).

חבילי קש, עצים וזרדים; אם התקנים למאכל בהמה – מטלטלים אותם. ואם לאו – אין מטלטלים אותם. רשב"ג אומר: חבילים הניטלים ביד אחת מותר לטלטלם. בשתי ידיים – אסור. אין הלכה כרשב"ג (ר"ן).

חבילי סיאה, אוזב וקורנית; הכניסם לעצים (= ליבשם) – אין מסתפק מהם בשבת. למאכל בהמה (ואפשר אף בסתם. תוס'. וכן נקטו הפוסקים שכא, א) – מסתפק מהם בשבת. וקוטם מהם ביד ואוכל, ולא בכלי (כדרך חול). ומולל (השרביטים והקליפות) ואוכל, ולא ימלול בכלי הרבה – דברי רבי יהודה. והכמים אומרים: מולל בראשי אצבעותיו ואוכל, ולא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול.

וכן הדין באמינתא (= מנטה, נענע. ע' להלן קמ. וברש"י; הערוך 'נניא' ומוסף הערוך) וכן בפיגם וכן בשאר מיני תבלין.

הלכה כחכמים, שמולל בראשי אצבעותיו (או"ח שכא, א). ונחלקו הראשונים להלכה האם מותר למלול תבואה וקטנית בשבת, לפרק מהם את הגרעינים, או לא התירו אלא בחבילי תילתן כגון סיאה ואוזב. ויש מפרשים שלא התירו אלא לרכך את האוכל, אבל לא לפרק את האוכל מתוך הקשים (ע' בראשונים בביצה יב-יג; או"ח שיט, ו).

וכשנתפרק הדגן מהשיבולים, מותר לדברי הכל לקלפו כדי לאכלו לאלתר, ואפילו לקלוף הרבה מותר (ע' או"ח שם ובמשנ"ב). וע"ע ביצה יב-יג.

ז. בשר חי; מליח – מותר לטלטל בשבת. תפל – רב הונא התיר, כשיטת רבי שמעון. וכן סתמה הברייתא. ורב חסדא אסר. ומודה רב חסדא בבר אוזו, שהוא ראוי לאכילה ללא בישול. דג מליח (או מעושן. פוסקים) – מותר לטלטלו. תפל – אסור.

א. נחלקו הפוסקים להלכה (עפ"י שיטות הראשונים בסוגיא) בדין הבשר; המגן-אברהם כתב שאין להקל אלא בבשר עוף שהוא רך. ואילו דעת הט"ז ועוד אחרונים להקל אפילו בבשר בהמה. ובמקום הדחק יש לסמוך על המקלים (משנ"ב שח ס"ק קכה). ויש שכתבו שבזמננו אף בשר עוף חי הוא מוקצה לפי שאין רגילים לאכלו כלל (עפ"י ערוך השלחן ומסגרת השלחן. וכן חכך בשו"ת שבת

הלוי ח"ג כט, ג. ואולם במק"א (ח"ט קכו, ד) נראה שנקט עפ"י משמעות הפוסקים שבשר חי אינו מוקצה. ואולם שאר הפוסקים נקטו להקל במקום הצורך.

ואפילו בבשר קפוא יש מקלים, שהרי ניתן להפשירו בחמה וכדו' (ע' שלמי יהודה ח, א בשם הגריש"א ועוד). ויש מחמירים בקפוא (ע' שבט הלוי שם). וכתב באגרות משה (או"ח ח"ה כב, לח) שאם הקפוא מאכל או תבשיל כדי להשתמש בו לאחר זמן – הרי הוא מוקצה כיון שדחאו בידיים וגם אינו ראוי.

ב. התוס' צדדו לפרש שדג תפל אינו ראוי לא לאדם ולא לכלבים, הלכך אסור הוא בטלטול אפילו לרבי שמעון. או שמא ראוי הוא לכלבים (וכ"מ ברש"י), ואעפ"כ הוא מוקצה לרבי יהודה כיון שמיועד למאכל אדם ולא לכלבים. ואינו דומה לבשר שאפשר שמותר אף לרבי יהודה מפני שהוא מאכל חיה, משא"כ דגים.

ונחלקו הפוסקים להלכה בדבר הראוי לכלבים אלא שאינו מיועד להם רק לאדם לאחר בישול, האם הוא מוקצה (מגן אברהם שח סקנ"ו) אם לאו (ט"ז סק"כ). ופסקו האחרונים לאיסור (מובא במשנ"ב שח ס"ק קכו). ובשם הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא (בשלמי יהודה ח הערה ה) שבמקום הפסד מרובה אפשר לסמוך על הט"ז. ולפי זה מקרר שהפסיק פעולתו בשבת ויש בו כמות גדולה של דגים, מותר לטלטלם ולהניחם במקרר אחר. [דגי ים או בריכה ראויים למאכל כלבים]. וכיוצא בזה כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סב וח"ג כט, ד) שדגים שמתו בתוך בריכות שיש בהם דגים חיים, מותר להוציאם באופן שאין איסור 'בורר' משום הפסד מרובה לבריכה כולה. (ולכאורה יש טעם נוסף להקל באופן זה, וכן באקווריום שמת בו דג – משום צעב"ח לשאר הדגים, שלא ימותו. ודעת כמה פוסקים להקל טלטול מוקצה במקום צעב"ח והפסד).

מטלטלים בשר תפוח מפני שהוא מאכל לחיה.

רש"י מפרש שהוא בשר מסריח שאינו ראוי לאדם. והתוס' פרשו שהוא בשר חי הראוי לאדם ומיועד לבישול, וכרבי יהודה שאוסר מוקצה, ואעפ"כ מותר מפני שהוא מאכל חיה וכל ישראל בני מלכים.

מטלטלים את העצמות מפני שהן מאכל לכלבים.

א. לפי דברי הפוסקים הנ"ל, אין התר אלא אם מצויים כלבים באותו מקום (וכן הוא במשנ"ב שח ס"ק קכא). יש שכתבו דוקא אם בע"ח נמצאים במרחק הליכה ממקומו. ויש שנראה מדבריהם שאין הדבר תלוי בכך אלא כל שיש בע"ח באותו אזור, שם 'מאכל בהמה' על העצמות ומותרים בטלטול.

נחלקו פוסקי זמננו במקום שיש חיות ובהמות של הפקר בלבד.

ב. עצמות שיש עליהן בשר הראוי לאכילה, או שיש מוח בתוכן – מותרות בטלטול (פוסקים).

מטלטלים מים מגולים מפני שהן ראויים לחתול. רשב"ג אומר: כל עצמם אסור לשהותן מפני הסכנה (שמה ישתה מהם אדם).

כתבו פוסקים שעתה, מקומות שאין הנחשים מצויים, אין מקפידים על 'גילוי'. וממילא אין המים המגולים מוקצים.

דף קכח

- רח. א. האם מותר לדחות או לדדות בעלי חיים בשבת?
ב. האם מותר לדדות ילד קטן ברשות הרבים?
ג. האם מותר לסייע ביילוד בעלי חיים בשבת וביום טוב?
ד. בהמה שנפלה לאמת המים – מה יעשה לה?

א. תרנגולת שברחה – דוחים אותה (בידים. רש"י) כדי שתכנס, ואין מדדים אותה מפני שהיא מגבהת עצמה מן הקרקע ונמצא זה מטלטל. ואולם שאר חיה ועוף, כגון עגלים סייחים ואווזים – מדדים אותם בחצר אבל לא ברשות הרבים, שמא יגביהם מן הארץ ונמצא מטלטל ברשות הרבים (וכחכמים, אבל לרבי נתן שאמר חי נושא את עצמו – מותר לדדות, כי גם אם יעקרום מהקרקע אינו בא לידי איסור תורה. רש"י עפ"י גמ' לעיל דד). אמר רבי יהודה: אימתי, בזמן שנוטל אחת ומניח אחת, אבל אם היה גורר – אסור.
א. וכן הלכה, שכל מקום שאמר רבי יהודה 'אימתי' אינו אלא לפרש (ר"ף).
ב. ההתר לדדות בעלי חיים אינו אלא כשצריכים לכך ומשום צער בעלי חיים נגעו בה, אבל בלא הכי אסור לטלטלם אף באופן זה (ר"ף).

ב. האשה מדדה את בנה ברשות הרבים (שבאדם לכל הדעות 'חי נושא את עצמו'), ואין צריך לומר בחצר. [ודוקא בזמן שנוטל אחת ומניח אחת, אבל אם היה גורר רגליו – אסור, כנ"ל].

ג. אין מיילדים את הבהמה ביום טוב (משום טרחה יתרה (רש"י ועוד). ואם לא נעקר הולד, אסור משום עוקר דבר מגידולו. וערשב"א), אבל מסעדים. כיצד מסעדים? רב יהודה אמר: אוחו את הולד שלא יפול לארץ. רב נחמן אמר: דוחק בבשר כדי שיצא הולד. ובברייתא שנו כרב יהודה: אוחוים את הולד שלא יפול לארץ ונופה לו בחוטמו (לסילוק רירים כדי שיוכל לנשום) ונותן לו דד (של אמו) לתוך פיו כדי שינק.
א. ר"י נסתפק אם מסעדים רק ביום טוב או גם בשבת. והטור פסק להתיר אף בשבת. והסכמת האחרונים לאסור (שלב, א ובמשנ"ב. וע"ע חדושי הנצי"ב).
ב. בהמה מבכרת שיש חשש שתמות אם לא יילדו אותה, נסתפק הפרי"מגדים שמא מותר ליילדה בשבת. ועל ידי נכרי ודאי מותר (באור הלכה שלב, א). ובחזון איש (נט, ה) כתב שיש להקל בהוצאת ולד הבהמה במקום חשש סכנה לולד או לאם, כיון שלדעת רש"י ותוס' והרמב"ם, אין בהוצאת הולד איסור תורה אחר שנתעורר הולד לצאת.

אמר רשב"ג: מרחמים היינו על בהמה טהורה ביום טוב [– עושים פעולות מסוימות כדי להאחיבו על אמו; הנחת בול מלח בתוך הרחם, זילוף מי שליא על גבי ולד]. ודוקא בהמה טהורה, אבל טמאה אינה מרחקת ולדה, ואם מרחקת – שוב אינה מקרבת.

ד. אמר רב יהודה אמר רב: בהמה שנפלה לאמת המים – מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה. ואעפ"י שמבטל כלי מהיכנו, יבוא איסור צער בעלי חיים דאוריתא וידחה איסור זה שמדרבנן. והעמידו זאת כאשר אי אפשר לפרנסה במקומה, הא אפשר – עושה לה פרנסה במקומה ואינו מניח כרים וכסתות.
א. אם אי אפשר להניח כרים וכסתות, יש מתירים להעלותה בידיים (שלישי הגבורים; ב"ח; אליה רבה). ויש אוסרים. ונראה שגם המחמירים לא החמירו אלא בהעלאת בהמה שהיא טירחה מרובה, אבל טלטול בעלמא יש להתיר במקום צער בעלי חיים, כגון להציל תרנגולת מנשיכות חברותיה (הר צבי. וכן החזו"א (נט, טז) כתב שיש להקל באיסור מוקצה במקום צער בעלי חיים והפסד [אבל לא משום הפסד גרידא. ע' משנ"ב שח, קמו; חזו"א מח, ז]).

ב. 'מכאן התיר רבינו מאיר ז"ל ללמוד לנכרי שיחלוב את בהמתו בשבת, שהבהמה מצטערת מרוב החלב שבדדיה וצער בעלי חיים דאורייתא דחי שבות דאמירה לנכרי' (מובא ברא"ש).

דפים קכח – קכט

ר.ט. א. מהם דיני יולדת בשבת?

ב. האם יש 'סחיטה' בשיעור?

א. מיילדים את האשה בשבת, וקוראים לה (= בשבילה) חכמה (= מילדת) ממקום למקום, ומחללים עליה את השבת; אם היתה צריכה לנר – חברתה מדלקת לה את הנר, ואפילו היתה היולדת סומא – כדי ליישב דעתה שתהא בטוחה בכך שיטפלו בה כראות.

א. כיוצא בזה מורים פוסקי זמננו שמותר לאם היולדת או לבעלה, להתלוות אליה עמה בנסיעתה לבית החולים לילד, אם יש לה צורך בדבר – כדי שתתישב דעתה (וכן הורה החו"א (קובץ אגרות ח"א קמא: ... בענין נסיעת יולדת בשבת הדבר בהיפוך, מורו אני שיסעו עמה). וכ"כ באגרות משה או"ח ח"א קלב. ומשמע שם שמיקל כשצריך אף ביציאה חוץ לתחום. ובשו"ת אור לציון (ח"ב לו, כג) כתב שאין להתלוות אליה בתנאי כשאר יש מישהו ברכב שיוכל לדאוג לה לעת הצורך, אלא אם היא מבקשת זאת). וכן מותר לטלטל דברים שיש לה צורך בהם כדי שתתישב דעתה, ואעפ"י שאין עירוב (עפ"י ש"כ מ, ע).
ב. כשם שקוראים לה חכמה, כך קוראים לרופא שיבוא אל החולה, וגם במקום שיש כבר רופא אלא שיש ספק שהרופא המובהק יכול לעזור יותר – פשוט שמותר. 'ובפרט שכיח זה אצל זקנים, שרגילים רופאים פשוטים ואינם שומרי התורה, להתיאש מהר מתקוות חיי החולה'.

ולטלפן לקרובי משפחה כדי שיגיעו למקום אישפוזו של החולה שיש בו סכנה; אם הדבר נוגע לטיפול הרפואי עצמו, כגון כדי שיומינו רופא מומחה או כגון שיש חשש שבהעדר הקרובים אצל החולה, יזניחוהו ולא יטפלו בו כראות – פשוט שמצוה להודיעם כדי שיבואו. ואולם אם כדי שהחולה לא יהיה לבדו בבית החולים, 'אין בידינו לדמות להמבואר סי' ש"ל באו"ח דמדליקין נר ליולדת שלא תפחד... בכל אופן אין דעתי להתיר סתמא איסור תורה בשביל חולה שלא ישב לבד, אם לא שיש רגלים לדבר שיכול לצמוח מזה ספק פקוח נפש' (עפ"י שבט הלוי ח"ח סה. וע' כעין זה בשמירת שבת כהלכתה (לה, ג), אלא שחכך שם (בהערה כ), האם יש בהפעלת הטלפון מלאכה דאורייתא, שמא הדלקת הנורות במרכוזה נידונית כ'פס"ר דלא ניהא ליה'. יצוין שכיום אין נורות שנדלקות). ולשלוח נכרי כדי להועיקם – מותר (עפ"י ש"כ לה, ג. ועע"ש לב, כה-כו).

אם היתה צריכה לשמן – חברתה מביאה לה שמן ביד (בכפה ולא בכלי). ואם אינו ספק ביד – מביאה בשערה [שאינו סחיטה בשיעור. ואם תאמר יש סחיטה בשיעור – תביא בכלי שבשערה, שכל מה שאפשר לשנות (בלא חשש סיכון. ריטב"א) – משנים].

לענין זה חמורה יולדת משאר חולים. ויש סוברים שגם בשאר חולים יש לשנות כשאפשר בלא עיכוב.

אמר רב יהודה אמר שמואל: חיה, כל זמן שהקבר (= הרחם) פתוח, בין אמרה צריכה אני בין שלא אמרה צריכה אני (יש גורסים: שאמרה אין צריכה אני) – מחללים עליה את השבת. נסתם הקבר, אפילו אמרה צריכה אני – אין מחללים. כן שנה רב אשי. מר זוטרא שנה: נסתם הקבר, אמרה צריכה אני – מחללים, לא אמרה צריכה אני – אין מחללים. ופסק מרימר הלכה כמר זוטרא מפני שספק נפשות להקל. מאימתי פתיחת הקבר; לאביי, משעה שתשב על המשבר. לרב הונא בריה דרב יהושע, משעה שהדם שותת ויורד (אף קודם שישובה על המשבר. רי"ף) / משעה שחברותיה נושאות אותה באגפיה.